

Colm Tóibín (Ierland, 1955) studeerde Engels en geschiedenis aan University College Dublin. Hij maakte zijn literaire debuut in 1990 met de roman *The South* en het non-fictionele *Hommage to Barcelona*. Daarna publiceerde hij romans, non-fictie en essays, waarvoor hij vele prijzen en nominaties ontving, zoals de IMPAC Dublin Literary Award en de 2011 Irish Pen Award voor zijn bijdrage aan de Ierse literatuur. Eerder verschenen van hem bij uitgeverij De Geus *Het lichtschip van Blackwater*, *De meester*, *Een lange winter*, *Brooklyn* en *De lege familie*. Tóibín woont en werkt in Dublin.

Het testament van Maria is Tóibíns eigen bewerking van zijn toneelstuk *Testament*, dat in 2011 te zien was op het Dublin Theatre Festival, met in de hoofdrol Marie Mullen.

Colm Tóibín

Het testament van Maria

Uit het Engels vertaald door Anneke Bok

World Editions

Deze uitgave is tot stand gekomen met een bijdrage van Ireland
Literature Exchange (Vertalingsfonds), Dublin, Ierland
www.irelandliterature.com
info@irelandliterature.com

•
De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs van
het Nederlands Letterenfonds

•
Oorspronkelijke titel *The Testament of Mary*, verschenen bij Penguin
Oorspronkelijke tekst © Colm Tóibín, 2012
Nederlandse vertaling © Anneke Bok en World Editions BV,
Breda 2013
Omslagontwerp Multitude
Omslagillustratie © 123rf.com
ISBN 978 94 6237 028 9
NUR 302

•
Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
World Editions BV, Breda, Nederland. Telefoon: 076 52 33 500.
Internet: www.worldeditions.org.

Voor Loughlin Deegan en Denis Looby

HET TESTAMENT VAN MARIA

Ze komen nu vaker, allebei, en bij elk bezoek lijken ze wel ongeduldiger te zijn met mij en met de wereld. Ze hebben iets hongerigs en rauws over zich, een wreedheid die hen door het bloed kolkte, een wreedheid die ik eerder heb gezien en kan ruiken, zoals een opgejaagd dier dat ook kan. Maar ik word nu niet opgejaagd. Niet meer. Ik word verzorgd en meelevend ondervraagd, en in de gaten gehouden. Ze denken dat ik de doortrapte aard van hun verlangens niet ken. Maar niets ontgaat me nu, behalve slaap. Slaap ontgaat me. Misschien ben ik te oud om te slapen. Of er is met slapen niets meer te winnen. Misschien hoef ik niet te dromen of hoef ik niet te rusten. Misschien weten mijn ogen dat ze over niet al te lange tijd voorgoed gesloten zullen blijven. Als het niet anders kan, blijf ik wakker. Ik zal door deze gang lopen wanneer de dageraad aanbreekt, wanneer de dageraad met zijn lichtstralen ongemerkt binnendringt in deze kamer. Ik heb er mijn eigen beweegredenen voor om waakzaam te zijn en af te wachten. De definitieve rust wordt voorafgegaan door dit langdurige ontwaken. En voor mij volstaat het te

weten dat er een eind aan zal komen.

Ze denken dat ik niet begrijp wat er in de wereld geleidelijk ontkiemt; ze denken dat ik niet doorzie wat ze met hun vragen beogen en dat ik de wrede schaduw van wrevel niet opmerk die verhuuld op hun gezicht verschijnt of schuilgaat in hun stem wanneer ik iets vaags of onzinnigs zeg, iets wat ons nergens heen leidt. Wanneer ik voorgeef me niet te herinneren wat ze denken dat ik me hoor te herinneren. Ze zijn te ingekapseld door hun onmetelijke, onverzadigbare noden en zijn te afgemat door de naweeën van de doodsangst die we toen allemaal hebben gevoeld om te hebben gemerkt dat ik me alles herinner. Mijn lichaam is net zo vervuld van herinneringen als van bloed en beenderen.

Ik vind het prettig dat ze voor eten zorgen en mijn kleding betalen en me beschermen. En in ruil daarvoor doe ik voor hen wat ik kan, maar niet meer dan dat. Net zomin als ik voor een ander kan ademen of het hart van een ander kan laten slaan of kan verhinderen dat hun botten broos worden of hun huid verschrompelt, kan ik niet meer zeggen dan ik kan zeggen. En ik weet hoezeer hen dat stoort, en ik zou kunnen glimlachen om die prangende behoefte aan onnozele anekdotes of aan scherp afgebakende, simpele patronen in het verhaal over wat ons allen is overkomen, alleen ben ik vergeten hoe ik moet glimlachen. Een glimlach heb ik niet meer nodig. Net zomin als ik nog tra-

nen nodig had. Er is een tijd geweest waarin ik dacht niet eens tranen meer te hebben, dat ik mijn hele voorraad tranen had verbruikt, maar ik prijs me gelukkig dat dergelijke onzinnige gedachten geen stand houden en snel plaatsmaken voor wat waar is. Tranen zijn er altijd als je ze echt nodig hebt. Het is het lichaam dat tranen maakt. Ik heb geen behoefte meer aan tranen en dat zou soelaas horen te bieden, maar soelaas is niet wat ik zoek, alleen eenzaamheid en enige grimmige voldoening, die voortspruit uit de zekerheid dat ik niets zal zeggen wat niet waar is.

Van de twee mannen die komen, was er een bij ons tot het eind. Toen waren er momenten waarop hij mededogen toonde, klaarstond om me in zijn armen te nemen en me te troosten, zoals hij nu klaarstaat met ongedurige blikken wanneer het verhaal dat ik hem vertel niet toereikend is voor om het even welke grenzen hij heeft bepaald. Toch bespeur ik nog steeds tekenen van dat mededogen, en het komt voor dat de gloed in zijn ogen terugkeert voordat hij een zucht slaakt, zijn werk hervat en een voor een de letters schrijft die woorden vormen, woorden die ik, naar hij weet, niet kan lezen, maar die vertellen wat er op de heuvel is gebeurd, en in de dagen daaraan voorafgaand en in de dagen die erop volgden. Ik heb hem gevraagd of hij de woorden wil voorlezen, maar dat doet hij niet. Ik weet dat hij heeft geschreven over dingen die hij noch ik hebben gezien. Ik weet dat hij ook gestalte heeft gegeven aan wat

ik heb doorgemaakt en waarvan hij getuige is geweest, en dat hij ervoor heeft gezorgd dat die woorden zullen tellen, dat ze gehoord zullen worden.

Ik herinner me te veel; ik ben als de lucht op een rustige dag die zich stilhoudt, die niets laat ontsnappen. Zoals de wereld haar adem inhoudt, zo hou ik herinneringen binnen.

Dus toen ik hem vertelde over de konijnen, vertelde ik hem niet iets wat ik half vergeten was en me alleen maar herinnerde door zijn vasthoudende aanwezigheid. De bijzonderheden van wat ik hem vertelde, waren al die jaren bij me, zoals mijn handen of mijn armen bij me waren. Op die dag, de dag waarvan hij bijzonderheden wilde, de dag die ik telkens opnieuw voor hem moest doornemen, kwam er te midden van al die verwarring, te midden van al die gruwel en het gekrijs en geschreeuw, een man vlak bij me staan die een kooi bij zich had waarin een reusachtige, woedende vogel opgesloten zat, een vogel een en al scherpe snavel en verontwaardigde blikken; de vleugels konden niet in hun volle wijdte worden uitgeslagen, en die beperking scheen de vogel te tergen en tot razernij te drijven. Hij zou moeten vliegen en jagen en neerduiken op zijn prooi.

De man droeg ook een zak bij zich, en na enige tijd begreep ik dat die voor bijna de helft was gevuld met levende konijnen, kleine hoopjes samengebalde, doodsbange energie. En gedurende die uren op die heuvel, gedurende de

uren die trager verstreken dan enig ander uur, haalde hij de konijnen een voor een uit de zak en wrong ze door de op een kier geopende kooi. De vogel viel eerst aan op een deel van hun zachte onderbuik en reet het konijn open tot zijn ingewanden eruit hingen, en viel toen uiteraard aan op zijn ogen. Het is nu makkelijk om hierover te praten, omdat het enige afleiding bood van wat er zich werkelijk afspeelde, en het is ook makkelijk om erover te praten omdat het zinloos was. De vogel scheen geen honger te hebben, hoewel hij misschien te kampen had met een onderliggende honger die zelfs het levende vlees van kronkelende konijnen niet kon stillen. De kooi raakte halfvol met halfdode, compleet onverorberde konijnen, waaruit vreemde, piepende geluiden opstegen. Nerveus bewegend door archaïsche uitbarstingen van leven. En het gezicht van de man straalde helemaal van energie, hij had een gloed over zich wanneer hij naar de kooi keek en vervolgens naar het hem omringende tafereel, bijna glimlachend van duistere verrukking, de zak nog niet leeg.

•

Inmiddels hadden we al over andere dingen gesproken, ook over de mannen die zaten te dobbelen vlak bij de plek waar de kruisen stonden; ze speelden om zijn kleren en

andere bezittingen, of zonder speciale reden. Voor een van die mannen was ik net zo bang als voor de wurger die later kwam. Die eerste man was van alle mensen die kwamen en gingen gedurende de dag degene die me het nauwlettendst in het oog hield, bijna dreigend, degene die hoogstwaarschijnlijk zou willen weten waar ik naartoe zou gaan wanneer het voorbij was, degene die er hoogstwaarschijnlijk op uit zou worden gestuurd om me terug te brengen. Deze man, die me met zijn ogen volgde, scheen te werken voor de groep mannen met paarden, die soms van terzijde leken toe te kijken. Als er iemand weet wat er die dag gebeurde en waarom, dan is het deze dobbelaar. Het zou misschien makkelijker zijn als ik zei dat hij in dromen aan me verschijnt, maar dat doet hij niet, en hij kwelt me ook niet zo erg als andere dingen, of andere gezichten, me kwellen. Hij was er, dat is alles wat ik over hem kan zeggen, en hij hield me in het oog en hij kende me, en als hij nu, na al die jaren, hier voor de deur zou staan met zijn ogen tot spleetjes geknepen tegen het licht, zijn zandkleurige haar vergrijsd en zijn handen nog steeds te groot voor zijn lichaam, met zijn houding van alwetendheid en zelfbeheersing en rustige, ingetogen wreedheid, en met de wurger boosaardig grijnzend achter zich, dan zou me dat niet verbazen. Maar in hun gezelschap zou me geen lang leven beschoren zijn. Net zoals mijn twee bezoekers uit zijn op mijn stem, op mijn getuigenis, moeten deze dobbelaar en

de wurger, of anderen zoals zij, uit zijn op mijn zwijgen. Ik zal ze kennen als ze komen, en het zou niet meer zo zwaar moeten wegen, omdat de dagen die me resten niet talrijk meer zijn, maar overdag ontkom ik niet aan een radeloze angst voor hen.

Met hen vergeleken was de man met de konijnen en de havik vreemd genoeg onschuldig; hij was wreed, maar op een zinloze manier. Zijn behoeften waren gemakkelijk te bevredigen. Niemand anders dan ik besteedde enige aandacht aan hem, omdat ik, misschien wel als enige van de mensen die er waren, aandacht besteedde aan alles wat bewoog voor het geval ik tussen al die mannen iemand zou ontdekken bij wie ik een pleidooi kon houden. En ook opdat ik zou weten wat ze van ons zouden willen wanneer het voorbij was, maar vooral om mezelf afleiding te bieden, als was het maar voor een seconde, van de ongeken- de catastrofe die zich voltrok.

Ze hadden geen oog voor mijn angst en voor de angst die iedereen om me heen voelde, het besef dat er mannen wachtten die het bevel hadden gekregen om ook ons op te pakken als we probeerden weg te gaan, dat het uitgesloten leek dat we niet gevangen zouden worden genomen.

De tweede die komt, heeft een andere manier om me zijn aanwezigheid te doen gevoelen. Hij heeft niets zachtmoedigs. Hij is ongeduldig, verveeld en is de situatie meester. Ook hij schrijft, maar in een sneller tempo dan de ander,

met rimpels in het voorhoofd en goedkeurend knikkend om zijn eigen woorden. Hij is erg prikkelbaar. Hij kan zich al aan me storen wanneer ik door de kamer loop om een schaal te pakken. Soms is het moeilijk de verleiding te weerstaan om met hem te praten, ook al weet ik dat alleen al mijn stem hem vervult met achterdocht of met iets wat aan walging grenst. Maar net als zijn vakbroeder moet hij naar me luisteren, daarom is hij hier. Hij heeft geen keus.

Voordat hij vertrok, heb ik hem verteld dat ik mijn hele leven, wanneer ik meer dan twee mannen bij elkaar zag, onzinnigheid heb gezien en wreedheid heb gezien, maar onzinnigheid is me het eerst opgevallen. Hij wachtte erop dat ik hem iets anders zou vertellen en hij zat tegenover me terwijl zijn geduld langzaam wegebde toen ik weigerde terug te keren naar het door hem verlangde onderwerp: de dag waarop we onze zoon verloren en hoe we hem terugvonden en wat er gezegd werd. Ik kan de naam niet uitspreken, die wil niet komen, iets in mij zal breken als ik de naam uitspreek. Daarom noemen we hem 'hem', 'mijn zoon', 'onze zoon', 'hij die hier was', 'je vriend', 'degene in wie je geïnteresseerd bent'. Misschien zal ik de naam uitspreken voordat ik doodga of zal ik erin slagen hem tijdens een van die nachten te fluisteren, maar ik denk het niet.

Hij vergaarde een groep zonderlingen om zich heen, zei ik, die niet meer dan kinderen waren zoals hijzelf, of mannen zonder vader, of mannen die een vrouw niet in

de ogen konden kijken. Mannen die je in zichzelf kon zien lachen, of die voor hun tijd oud waren geworden. Niet een van jullie was normaal, zei ik, en ik keek toe hoe hij zijn half leeggegeten bord eten naar me toe schoof alsof hij een driftig kind was. Ja, zonderlingen, zei ik. Mijn zoon vergaarde zonderlingen, hoewel hijzelf, ondanks alles, geen zonderling was; hij had van alles kunnen doen, hij had zelfs stil kunnen zijn, die kwaliteit bezat hij ook, de zeldzaamste kwaliteit van allemaal, hij had moeiteloos tijd alleen kunnen doorbrengen, hij kon naar een vrouw kijken alsof ze zijn gelijke was, en hij was dankbaar, welgemanierd en intelligent. En dat alles benutte hij, zei ik, om een groep mannen die hun vertrouwen in hem stelden van plaats naar plaats te leiden. Ik moet niets hebben van zonderlingen, zei ik, want als je twee van jullie soort bij elkaar brengt, leidt dat niet alleen tot onzinnigheid en de gebruikelijke wreedheid, maar ook tot een wanhopige behoefte aan iets anders. Vergaar zonderlingen, zei ik, en ik schoof het bord naar hem terug, en er kan werkelijk van alles ontstaan – onverschrokkenheid, ambitie, van alles – en voordat het verdwijnt of toeneemt, zal het leiden tot wat ik heb gezien en waar ik nu mee leef.

•

Farina, mijn buurvrouw, laat spullen voor me achter. En soms betaal ik haar. In het begin deed ik de deur niet open wanneer ze aanklopte, en zelfs als ik ging halen wat ze voor me had achtergelaten – fruit of brood of eieren of water – zag ik geen reden om met haar te praten als ik later langs haar huis liep, of om zelfs maar te doen alsof ik wist wie ze was. En ik paste er wel voor om het water te gebruiken dat ze had achtergelaten. Ik liep naar de waterput om mijn eigen water te halen, ook al voelden mijn armen daarna overbelast en pijnlijk.

Toen mijn bezoekers kwamen, vroegen ze me wie zij was, en ik was blij ze te kunnen zeggen dat ik het niet wist en dat het me niet kon schelen en dat ik ook niet wist waarom ze spullen voor me achterliet, behalve dat het haar een excuus gaf om zich op te houden op een plek waar ze niet gewenst was. Ik moest voorzichtig zijn, zeiden ze tegen me, en het was niet moeilijk om daarop te reageren, te zeggen dat ik me daar beter van bewust was dan zij, en dat ze beter konden overwegen om weg te blijven als ze gekomen waren om me overbodige raad te geven.

Maar na verloop van tijd keek ik naar haar wanneer ik langs haar huis kwam en haar in de deuropening zag staan, en ik vond haar aardig. Het scheelde dat ze klein was, of kleiner dan ik, en zwakker oogde, ook al is ze jonger. In het begin nam ik aan dat ze alleen was en ik dacht haar wel aan te kunnen als ze lastig of te opdringerig werd.

Maar ze is niet alleen. Daar ben ik achter gekomen. Haar man is bedlegerig en kan zich niet bewegen en zij moet de hele dag voor hem zorgen; hij ligt in een verduisterde kamer. En haar zoons zijn, net als alle zoons, naar de stad getrokken op zoek naar beter werk, zinvoller ledigheid of het avontuur, en laten het aan Farina over om de geiten te hoeden, te waken over hun olijfgaarden en elke dag water te halen. Ik heb haar duidelijk te verstaan gegeven dat haar zoons, mochten ze hier ooit komen, geen voet bij mij over de drempel mogen zetten. Ik heb haar duidelijk te verstaan gegeven dat ik hun hulp nergens bij nodig heb. Ik wil ze niet in dit huis. Het kost me weken om de stank van mannen uit deze kamers te verdrijven, zodat ik weer lucht kan inademen die niet door hen is bezoedeld.

Ik gaf haar een hoofdknikje wanneer ik haar zag. Maar ik keek haar nog steeds niet aan, ook al wist ik dat ze de verandering zou opmerken. En daar kwam nog meer verandering uit voort. In het begin ging het moeizaam, omdat ik haar niet gemakkelijk kon verstaan, en zij leek dat vreemd te vinden, maar het weerhield haar er niet van om te praten. Algauw kon ik de meeste van haar woorden verstaan, of in elk geval voldoende, en ik hoorde waar ze elke dag naartoe ging en waarom ze daarnaartoe ging. Ik ging niet met haar mee omdat ik er zin in had. Ik ging mee omdat mijn bezoekers, de mannen die toezicht komen houden op mijn laatste jaren, langer bleven dan ze wel-